

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2026.2.15>

ЛЕВЧЕНКО М.С.

ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА ЗНАЧЕННЯ МИТНИХ ПРАВИЛ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МИТНОЇ БЕЗПЕКИ

THE CONCEPT, TYPES AND SIGNIFICANCE OF CUSTOMS RULES FOR ENSURING CUSTOMS SECURITY

Актуальність статті полягає в тому, що в умовах посилення глобалізаційних процесів, розвитку міжнародної торгівлі та зростання обсягів транскордонного переміщення товарів забезпечення митної безпеки набуває особливого значення для держави. Митна безпека є важливою складовою національної та економічної безпеки України, оскільки спрямована на захист митних інтересів держави, забезпечення належного рівня надходжень до державного бюджету, протидію контрабанді, митним правопорушенням та іншим загрозам у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Ефективне забезпечення митної безпеки неможливе без існування чіткого правового механізму регулювання суспільних відносин у сфері митної справи. Такий механізм формується, насамперед, через систему митних правил, які визначають порядок переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення та інших предметів через митний кордон України, встановлюють вимоги щодо здійснення митного контролю та митного оформлення, а також регламентують права та обов'язки учасників митних правовідносин. Саме митні правила створюють необхідні правові передумови для реалізації державної митної політики. Мета статті полягає у необхідності визначити поняття, види та розкрити значення митних правил для забезпечення митної безпеки. У статті, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених, норм чинного законодавства та правозастосовної практики, аргументовано, що митні правила доцільно поділити на наступні групи: 1) регулятивні; 2) контрольні; 3) процедурні; 4) фіскальні; 5) охоронні; 6) міжнародно-правові. Запропоновано авторське визначення поняття митних правил та констатовано їх важливість для забезпечення митної безпеки України. Зроблено висновок, що значення митних правил для забезпечення митної безпеки полягає в тому, що вони виступають основою правового регулювання суспільних відносин у митній сфері, встановлюють обов'язкові вимоги до учасників зовнішньоекономічної діяльності та визначають механізм здійснення митного контролю. Саме завдяки митним правилам забезпечуються законність переміщення товарів через митний кордон, протидія контрабанді та іншим митним правопорушенням, захист економічних інтересів держави, належне справляння митних платежів і мінімізація ризиків, пов'язаних із незаконним переміщенням товарів. Таким чином, митні правила є одним із ключових правових засобів забезпечення належного рівня митної безпеки держави.

Ключові слова: митниця, митні органи, митні правила, забезпечення, митна безпека.

The relevance of the article lies in the fact that in the context of increasing globalization processes, the development of international trade and the growth of cross-border movement of goods, ensuring customs security is of particular importance for the state. Customs security is an important component of the national and economic security

© ЛЕВЧЕНКО М.С. – аспірант (Науково-дослідний інститут публічного права) <https://orcid.org/0009-0001-4533-2709>

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

of Ukraine, as it is aimed at protecting the customs interests of the state, ensuring the proper level of revenues to the state budget, combating smuggling, customs offenses and other threats in the field of foreign economic activity. Effective provision of customs security is impossible without the existence of a clear legal mechanism for regulating public relations in the field of customs. Such a mechanism is formed, first of all, through a system of customs rules that determine the procedure for moving goods, commercial vehicles and other items across the customs border of Ukraine, establish requirements for customs control and customs clearance, and also regulate the rights and obligations of participants in customs legal relations. It is customs rules that create the necessary legal prerequisites for the implementation of state customs policy. The purpose of the article is to define the concept, types and reveal the meaning of customs rules for ensuring customs security. The article, based on the analysis of scientific views of scientists, the norms of current legislation and law enforcement practice, argues that it is advisable to divide customs rules into the following groups: 1) regulatory; 2) control; 3) procedural; 4) fiscal; 5) security; 6) international law. The author's definition of the concept of customs rules is proposed and their importance for ensuring customs security in Ukraine is stated. It is concluded that the importance of customs rules for ensuring customs security lies in the fact that they serve as the basis for legal regulation of public relations in the customs sphere, establish mandatory requirements for participants in foreign economic activity and determine the mechanism for implementing customs control. It is thanks to customs rules that the legality of the movement of goods across the customs border, combating smuggling and other customs offenses, protecting the economic interests of the state, proper collection of customs payments and minimizing the risks associated with the illegal movement of goods are ensured. Thus, customs rules are one of the key legal means of ensuring the proper level of customs security of the state.

Key words: *customs, customs authorities, customs rules, security, customs security.*

Актуальність теми. В умовах посилення глобалізаційних процесів, розвитку міжнародної торгівлі та зростання обсягів транскордонного переміщення товарів забезпечення митної безпеки набуває особливого значення для держави. Митна безпека є важливою складовою національної та економічної безпеки України, оскільки спрямована на захист митних інтересів держави, забезпечення належного рівня надходжень до державного бюджету, протидію контрабанді, митним правопорушенням та іншим загрозам у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Ефективне забезпечення митної безпеки неможливе без існування чіткого правового механізму регулювання суспільних відносин у сфері митної справи. Такий механізм формується, насамперед, через систему митних правил, які визначають порядок переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення та інших предметів через митний кордон України, встановлюють вимоги щодо здійснення митного контролю та митного оформлення, а також регламентують права та обов'язки учасників митних правовідносин. Саме митні правила створюють необхідні правові передумови для реалізації державної митної політики та забезпечення належного функціонування митної системи.

Стан дослідження. Окремі проблемні питання, присвячені протидії порушенням митних правил, у своїх наукових працях розглядали: С.М. Гусаров, І. А. Гуцул, В. Ю. Кікінчук, О. М. Музичук, О.В. Негодченко, В.В. Сокурченко та багато інших. Втім, незважаючи на значний теоретичний доробок, недостатньо опрацьованою є низка питань теоретичного характеру, які потребують вирішення.

Саме тому метою статті є: визначити поняття, види та розкрити значення митних правил для забезпечення митної безпеки.

Виклад основного матеріалу. У статті 6 Митного кодексу зазначається, що митна безпека – це стан захищеності митних інтересів України [1]. Як вбачається, закріплене у статті 6 Митного кодексу України визначення, незважаючи на його нормативну лаконічність та універсальність, не дозволяє повною мірою розкрити зміст цієї правової категорії. Насамперед це пов'язано з тим, що законодавець фактично отожднює митну безпеку з результатом її забезпечення, залишаючи поза межами визначення ті процеси, механізми та інституційні засоби, завдяки яким такий стан досягається і підтримується. У результаті митна безпека постає як певний статичний стан, хоча за своєю природою вона є динамічним явищем, що перебуває під постійним впливом внутрішніх та зовнішніх факторів.

У науковій літературі переважає підхід, відповідно до якого митна безпека розглядається як складова економічної безпеки держави та характеризується комплексним характером. Її сутність пов'язується із системою ефективних економічних, правових, політичних та інших заходів, спрямованих на захист інтересів держави, суспільства і народу у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Такий підхід акцентує увагу на тому, що забезпечення митної безпеки не обмежується виключно діяльністю митних органів, а охоплює сукупність державних механізмів та інструментів, покликаних гарантувати належний рівень захисту національних інтересів у процесі міжнародного товарообігу [2]. Я. Ю. Конопля та І. М. Базарко вказують, що науковці обґрунтовано визначають митну безпеку як комплекс взаємопов'язаних заходів держави, спрямованих на охорону інтересів народу та держави у митній сфері. Водночас її значення виходить за межі суто митних правовідносин, оскільки вона посідає важливе місце у структурі економічної безпеки держави загалом та фінансової безпеки зокрема. Це пояснюється тим, що митна безпека одночасно забезпечує захист економічних інтересів у сфері зовнішньоекономічної діяльності та сприяє формуванню фінансової стабільності держави через належне адміністрування митних платежів, протидію митним правопорушенням і мінімізацію ризиків, пов'язаних із незаконним переміщенням товарів через митний кордон. Таким чином, митна безпека виступає важливим елементом механізму забезпечення економічної стійкості держави та реалізації її фінансових інтересів в умовах міжнародної економічної взаємодії [2]. Автори також зазначають, що головними завданнями, яке найчастіше постає перед країною в процесі розроблення системи попередження загроз митній безпеці, є: боротьба з контрабандою, митними правопорушеннями, відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом; здійснення контролю за переміщенням валютних та культурних цінностей під час перетину ними митного кордону держави; застосування тарифних та нетарифних санкцій; контроль за правильністю визначення бази оподаткування та повнотою сплати митних та інших обов'язкових платежів; взаємодія з іншими правоохоронними та контролюючими органами з метою упередження порушень чинного законодавства, що може призвести до значної шкоди національним інтересам; боротьба з корупцією, яка тягне за собою зменшення обсягів так званого «тіньового» сектору та обсягів «чорного» і «сірого» імпорту, тощо [2].

М.О. Губа митну безпеку держави визначає як стан захищеності митних інтересів України, який забезпечується завдяки ефективній реалізації державної податкової політики та політики в галузі державної митної справи, характеризується надійним функціонуванням митної системи, безпечністю митного простору країни, відкритістю національної економіки та прийнятним рівнем експортно-імпоротної залежності держави і ґрунтується на врахуванні фінансово-регуляторних пріоритетів країни та інтересів платників митних платежів [3, с. 80–81]. П.В. Пашко у праці, присвяченій системоутворювальним чинникам митної безпеки зазначає, що під митною безпекою можна вважати стан захищеності національних інтересів, забезпечення та реалізацію яких покладено на митні органи країни. Для виконання державою своїх функцій у межах митної політики існують заходи впливу на відповідну групу суспільних відносин (заходи тарифного та нетарифного регулювання) та специфічний державний інститут, який охоплює поняття митна справа [4].

Аналіз наведених вище наукових позицій дає змогу дійти до висновку, що митна безпека – це стан захищеності митних та пов'язаних з ними економічних інтересів держави, суспільства і суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності від внутрішніх та зовнішніх загроз, який забезпечується ефективною реалізацією державної митної політики, функціонуванням системи митних органів та здійсненням митної справи з метою гарантування законності переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон, належного справляння митних платежів, протидії митним правопорушенням і сприяння міжнародній торгівлі.

Належний рівень митної безпеки держави забезпечується завдяки комплексному використанню широкого спектра правових, організаційних, економічних, інформаційних та контрольних інструментів. До них належать система управління митними ризиками, митний контроль і митне оформлення, технічні засоби контролю, міжнародне співробітництво, інформаційні технології, механізми відповідальності за порушення митного законодавства та інші засоби державного впливу. Водночас особливе місце серед цих інструментів належить митним правилам, оскільки саме вони визначають порядок переміщення товарів через митний кордон, встановлюють права та обов'язки учасників митних правовідносин, закріплюють процедури митного контролю й оформлення, а також слугують нормативною основою для застосування всіх інших засобів забезпечення митної безпеки. Без чітко визначених і належно реалізованих митних правил функціонування інших інструментів було б неможливим або недостатньо ефективним.

Відповідно до Митного кодексу України, митні правила – встановлений цим Кодексом та іншими актами законодавства України порядок переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України, пред'явлення їх митним органам для проведення митного контролю та митного оформлення, а також здійснення операцій з товарами, що перебувають під митним контролем, або контроль за якими покладено на митні органи цим Кодексом та іншими законами України [1]. Нормативне визначення митних правил, закріплене в Митному кодексі України, є достатньо змістовним для цілей правозастосування, оскільки окреслює основні сфери їх дії та пов'язує їх із переміщенням товарів через митний кордон, митним контролем і митним оформленням. Водночас, з наукової точки зору, воно має певні недоліки, оскільки фактично ототожнює митні правила з установленим порядком здійснення відповідних процедур. Такий підхід акцентує увагу на процедурному аспекті митних правил, але недостатньо розкриває їхню правову природу як сукупності норм, що регулюють суспільні відносини у митній сфері. У результаті визначення більше описує зміст діяльності, яка здійснюється відповідно до митних правил, ніж саму сутність цього правового явища.

В науковій літературі митним правилам приділялось досить мало уваги. Так, до прикладу, О.А. Музика-Стефанчук та В.М. Максименко вказують, що митні правила – це нематеріальний об'єкт, який являє собою певний порядок, тобто сукупність нормативно-правових приписів, що визначають правомірну поведінку суб'єкта митних правовідносин. Правова природа такого об'єкта формується винятково в інтересах держави, з метою забезпечення законності у сфері митно-правового регулювання. Інтереси суб'єктів митних правовідносин виникають не з приводу митних правил, а з приводу конкретних матеріальних благ, які переміщуються через митний кордон. Водночас митні правила виконують роль певного алгоритму дій, тобто вони скеровують поведінку учасників у правомірне русло [5]. Т.В. Калінеску, О.О. Недобіга та В.С. Альошкін вказують, що митні правила – це встановлений порядок переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України, пред'явлення їх органам доходів і зборів для проведення митного контролю та митного оформлення, а також здійснення операцій з товарами, що перебувають під митним контролем, або контроль за якими покладено на органи доходів і зборів [6].

Отже, зазначене вище дає змогу дійти до висновку, що митні правила доцільно розуміти як сукупність встановлених митним законодавством правових норм і приписів, що визначають порядок переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон, здійснення митного контролю та митного оформлення, а також регулюють поведінку учасників митних правовідносин у процесі реалізації митної справи.

Митні правила є досить різноманітними, а відтак, важливим та необхідним кроком є їх класифікація. Класифікація – це поділ предметів на класи, зроблений таким чином, що кожен клас займає стосовно інших класів точно визначене та міцно закріплене місце. Учений зазначає, що класифікація є видом поділу поняття, але вона відрізняється від звичайного поділу. При класифікації поділ відбувається не за будь-якою ознакою, а за найістотнішою, такою, що визначає характер усіх останніх ознак предметів, які класифікуються, і дає змогу встановити для кожного класу чітко визначене, постійне місце серед інших класів. Він також підкреслює, що класифікації бувають природними та допоміжними. Допоміжна класифікація – розміщення предметів або явищ у певному порядку за якоюсь зовнішньою ознакою. Природна класифікація – це розподіл предметів або явищ за групами (класами) на основі їхніх істотних ознак [7]. Класифікація митних правил є важливою, оскільки дозволяє систематизувати норми митного законодавства та визначити їх місце в системі митного права. Вона полегшує розуміння змісту митних правил, сприяє їх правильному застосуванню на практиці та допомагає виявляти недоліки правового регулювання. Крім того, класифікація має важливе значення для наукових досліджень і навчального процесу, оскільки забезпечує більш впорядковане вивчення митно-правових норм.

Таким чином, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених, норм чинного законодавства та правозастосовної практики можемо дійти до висновку, що митні правила, як вбачається, доцільно поділити на наступні групи:

1) регулятивні, які спрямовані на впорядкування суспільних відносин у митній сфері та визначають: права та обов'язки учасників митних правовідносин; порядок переміщення товарів через митний кордон; умови застосування митних режимів;

2) контрольні, встановлюють порядок здійснення митного контролю: перевірку документів і відомостей; митний огляд товарів і транспортних засобів; застосування системи управління ризиками; проведення постмитного контролю;

3) процедурні, які забезпечують послідовність вчинення митних формальностей: подання митної декларації; оформлення товарів; внесення змін до декларації; завершення митних процедур;

4) фінансові, – спрямовані на забезпечення надходжень до бюджету: нарахування та сплату мита; справляння ПДВ та акцизного податку при імпорті; надання тарифних пільг і преференцій;

5) охоронні, що забезпечують захист митних інтересів держави та передбачають: заборони й обмеження щодо окремих товарів; заходи боротьби з контрабандою; відповідальність за порушення митного законодавства;

6) міжнародно-правові митні правила, які базуються на міжнародних договорах та стандартах і регулюють: митне співробітництво держав; транзитні перевезення; взаємне визнання результатів митного контролю; застосування міжнародних конвенцій у митній сфері.

Висновки. Тож, наведений вище аналіз дає змогу дійти до висновку, що значення митних правил для забезпечення митної безпеки полягає в тому, що вони виступають основою правового регулювання суспільних відносин у митній сфері, встановлюють обов'язкові вимоги до учасників зовнішньоекономічної діяльності та визначають механізм здійснення митного контролю. Саме завдяки митним правилам забезпечуються законність переміщення товарів через митний кордон, протидія контрабанді та іншим митним правопорушенням, захист економічних інтересів держави, належне справляння митних платежів і мінімізація ризиків, пов'язаних із незаконним переміщенням товарів. Таким чином, митні правила є одним із ключових правових засобів забезпечення належного рівня митної безпеки держави.

Список використаних джерел:

1. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17/conv#Text>

2. Конопля Я. Ю., Базарко, І. М. (2024). Митна безпека та митна політика у забезпеченні національної безпеки держави. *Публічне адміністрування: теорія та практика*, 2024. № 4(25). http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/4_2024/27.pdf

3. Губа М.О. Фактори підвищення ефективності здійснення державної митної справи в Україні. *Дослідження теоретичних аспектів та розробка системи оцінювання ефективності митних процедур* : матеріали науково-практичної конференції м. Хмельницький, 25 вересня 2014 р. С. 80–81.

4. Пашко П. В. Системоутворювальні чинники митної безпеки [Текст]. К.: Стратегічна панорама, 2007. С. 12–19.

5. Музика-Стефанчук О.А., Максименко В.М. Митні правила та митні формальності крізь призму об'єктів митних правовідносин. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 1/2023 URL: https://lsej.org.ua/1_2023/168.pdf

6. Калінеску Т.В., Недобіга О.О., Альошкін В.С. Митна безпека : підручник. Сєверодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2014. 336 с.

7. Жеребкін В. Є. Логіка : підручник. 10-те вид., стер. Київ : Знання, 2008. 255 с.

Дата першого надходження статті до видання: 04.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 06.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 20.03.2026